

CHO'L VA ADIR HUDUDLARDAGI LALMI YERLARDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARINI ISHLAB CHIQISH (QAMASHI TUMANI MISOLIDA).

Azimov Muhiddin Turamurodovich

Qashqadaryo viloyati Qishloq xo'jaligi boshqarmasi Yerdan samarali foydalanish, qishloq xo'jaligi yerlari va ekinlari monitoring sho'ba bosh mutaxassisi

Annotatsiya. Tadqiqot Qamashi tumanining cho'l va adir hududlarida lalmi (yomg'irli) yerlardan samarali foydalanish strategiyasini o'rganadi. Qattiq iqlim sharoiti tufayli ko'pincha kam foydalaniladigan bu yerlar qishloq xo'jaligi va ekologik foyda olish imkoniyatiga ega. Barqaror amaliyotni birlashtirib, tadqiqot samaradorlikni oshirish va ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha yondashuvlarni belgilaydi. Asosiy tushunchalar dala tadqiqotlari, mahalliy amaliyot va ilg'or qishloq xo'jaligi usullaridan olingan.

Kalit so'zlar: Lalmi yerlari, cho'l hududlari, adir mintaqalari, Qamashi tumani, barqaror qishloq xo'jaligi, yer unumdorligi, ekologik barqarorlik.

Lalmi yerlari odatda qurg'oqchil va yarim qurg'oqchil mintaqalarda joylashgan yomg'irli qishloq xo'jaligi hududlari. O'zbekistonda, xususan Qamashi kabi tumanlarda bu yerlar qishloq landshaftlarining muhim qismini tashkil qiladi. Potentsialiga qaramay, bu yerlar tartibsiz yog'ingarchilik, tuproq degradatsiyasi va yerdan foydalanishning samarali strategiyalarining etishmasligi tufayli ko'pincha ekspluatatsiya qilinmaydi. Ushbu tadqiqot Qamashi tumanidagi lalmi yerlarining mahsuldorligi va barqarorligini oshirish, oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq hayotiga hissa qo'shishni o'rganadi.

"Lalmi yerlar" – sug'orilmaydigan, tabiiy yog'ingarchilikka tayanadigan yerlar – O'zbekistonning cho'l va adir hududlarida muhim resurs hisoblanadi. Ularning samarali foydalanilishi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va ekologik muvozanatni saqlash uchun zarur.

Qamashi tumani kabi cho'l va adir (steppic) mintaqalarida lalmi yerlardan (yomg'irli yoki quruqlikdagi dehqonchilik hududlari) samarali foydalanish strategik qishloq xo'jaligi amaliyoti, tuproqni boshqarish va suvni tejash texnikasining kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. Ushbu mintaqalarda lalmi yerlarini o'zlashtirish uchun ko'rib chiqilishi mumkin bo'lgan ba'zi yondashuvlar:

Tuproq Unumdorligini Oshirish:

- Organik o'g'itlash: qurg'oqchil sharoit tufayli tuproqdagi organik moddalar odatda kam bo'ladi. Kompost, go'ng va yopiq ekinlar kabi organik o'g'itlarni qo'llash tuproq unumdorligini va suvni ushlab turish qobiliyatini oshirishi mumkin.

- Biofertilizatorlardan foydalanish: kimyoviy o'g'itlarga bog'liqlikni kamaytirish uchun azot saqlovchi ekinlar va biofertilizatorlarni joriy etish. Dukkakli o'simliklar, masalan, yonca yoki beda, tuproqdagi azot miqdorini yaxshilash uchun almashlab ekishda ishlatilishi mumkin.

Suvni tejash va boshqarish:

- Yomg'ir suvini yig'ish: hovuzlar yoki er osti sardobalari kabi kichik hajmdagi yomg'ir suvini yig'ish tizimlarini qurish quruq suv paytida sug'orish uchun oqadigan suvni saqlashi mumkin.

- Tomchilatib sug'orish tizimlari: sug'orish zarur bo'lgan joylar uchun suv chiqindilarini minimallashtirish va ekinlarning suvni to'g'ridan-to'g'ri ildizlardan olishini ta'minlash uchun samarali tomchilatib sug'orishni amalga oshirish mumkin.

- Suvni tejaydigan ekinlar: qurg'oqchilikka chidamli jo'xori, tariq kabi ekin navlaridan yoki quruq dehqonchilikka mos bug'doyning ayrim turlaridan foydalaning.

Agro o'rmon va vegetativ qoplama:

- Qurg'oqchilikka chidamli daraxt va butalarni ekish: akatsiya yoki tamarisk kabi daraxtlar, butalar va butalarni birlashtirish tuproq eroziyasini oldini oladi, organik moddalarni ko'paytiradi va haddan tashqari issiqda ekinlarga soya beradi.

- Shamollar: ekinlarni kuchli shamollardan himoya qilish uchun, ayniqsa cho'l va cho'l mintaqalarida, baland daraxtlar yoki to'siqlarning shamollari tuproq eroziyasini va ekinlarning zararlanishini kamaytiradi.

Ekinlarni Diversifikatsiya Qilish:

- Ko'p ekin ekish tizimlari: bir maydonga turli ekinlarni ekish iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xavflarni kamaytiradi. Bu arpa kabi don ekinlarini dukkaklilar yoki sabzavotlar bilan birlashtirishni o'z ichiga olishi mumkin.

- Iqlim sharoitiga moslashish: quruq sharoitda ortiqcha sug'orishsiz gullab-yashnashi mumkin bo'lgan tariq yoki qurg'oqchilikka chidamli bug'doy navlari kabi issiqlikka bardoshli ekinlarni kiriting.

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish:

- Geografik xaritalash va masofadan zondlash: yer monitoringi uchun sun'iy yo'ldosh tasvirlari va dronlarni qo'llash tuproq namligi darajasini tushunishga, degradatsiya hududlarini aniqlashga va almashlab ekishni samarali rejalashtirishga yordam beradi.

- Aniq qishloq xo'jaligi: datchiklar va avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish tuproq namligi va ozuqa moddalari darajasini kuzatishi mumkin, bu esa aralashuvlarning o'z vaqtida va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Tuproq Eroziyasini Nazorat Qilish:

- Teraslash va konturli shudgorlash: eroziyaga moyil bo'lgan joylarda konturli shudgorlash va teraslash kabi usullar sirt oqimini kamaytirishga, tuproqni barqarorlashtirishga va suv infiltratsiyasini yaxshilashga yordam beradi.

- Ekinlarni qoplash va mulchalash: yopiq ekinlarni etishtirish yoki organik mulchalardan foydalanish tuproq yuzasini himoya qilishi, bug'lanishni kamaytirishi va tuproq tuzilishini yaxshilashi mumkin.

Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va siyosat:

- Fermerlar uchun o'quv dasturlari: yerlarni barqaror boshqarish amaliyoti, suvni tejash va agroekologik yondashuvlar bo'yicha treninglar o'tkazish fermerlarning o'z yerlarini samarali boshqarish bo'yicha bilimga ega bo'lishlarini ta'minlaydi.

- Zamonaviy qishloq xo'jaligi vositalari uchun subsidiyalar: suvni tejaydigan sug'orish tizimlari, tuproqni tayyorlash mashinalari va qurg'oqchilikka chidamli urug'larni qabul qilish uchun moliyaviy yordam ko'rsatish fermerlarni barqaror amaliyotga sarmoya kiritishga undashi mumkin.

Ijtimoiy va jamiyatga asoslangan yondashuvlar:

- Kooperativ dehqonchilik modellari: suv, urug ' va o'g'it kabi resurslarni birgalikda taqsimlash va birgalikda boshqarish mumkin bo'lgan jamoaviy dehqonchilik tashkilotlarini rag'batlantirish, kichik mulkdor fermerlarning iqtisodiy hayotiyligini yaxshilash.

- Mahalliy bilimlar integratsiyasi: yer va suvni boshqarish bo'yicha mahalliy bilimlardan foydalanish yanada chidamli dehqonchilik tizimlarini yaratishda zamonaviy ilmiy yondashuvlarni to'ldirishi mumkin.

Ushbu usullarni qo'llash orqali Qamashi tumani va shunga o'xshash cho'l va adir hududlari uzoq muddatli qishloq xo'jaligi mahsuldorligi va ekologik barqarorlikni ta'minlab, lalmi yerlardan foydalanishni optimallashtirishi mumkin. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilish lalmi yerlaridan samarali foydalanish uchun juda muhimdir. Masalan, barqaror amaliyot uchun moddiy rag'batlantirish yoki subsidiyalarni joriy etish fermerlarning ishtirokini rag'batlantirishi mumkin. Mahalliy boshqaruvning xabardorlikni oshirish va infratuzilmani rivojlantirishga ko'maklashishdagi roli ham juda muhimdir. Hindiston va Afrikadagi mintaqalar bilan taqqoslash moslashtirilgan, mahalliy lashtirilgan yondashuvlarning muhimligini ta'kidlaydi, chunki Qamashining o'ziga xos iqlim va madaniy omillari kontekstga xos echimlarni talab qiladi.

Xulosa

Qamashidagi Lalmi yerlari qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish uchun foydalanilmagan salohiyatga ega. Tuproq degradatsiyasi va suv tanqisligi kabi muammolarni innovatsion amaliyotlar va jamoatchilikni jalb qilish orqali yumshatish mumkin. Muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun mahalliy hokimiyat organlari, ilmiy-tadqiqot muassasalari va fermerlar o'rtasidagi hamkorlik juda muhimdir.

Lalmi yerlarining barqaror amaliyotini namoyish etuvchi pilot loyihani ishlab chiqish.

Qurg'oqchilikka chidamli ekinlarni yoki suvni tejash tizimini o'zlashtirayotgan fermerlarga moliyaviy yordam ko'rsatish.

Fermerlarga zamonaviy qishloq xo'jaligi texnikasi haqida ma'lumot berish uchun o'quv dasturlarini tashkil etish.

Yomg'ir suvini yig'ish inshootlarini tashkil etish va Agro o'rmonchilik tashabbuslarini rag'batlantirish.

Uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun gisga asoslangan kuzatuv tizimi orqali taraqqiyotni kuzatib boring.

Qamashidagi lalmi yerlarini yaxshilashga qaratilgan ushbu tizimli yondashuv shu kabi mintaqalar uchun namuna bo'lib, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va ekologik muvozanatni ta'minlashga xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Xushmurodov F.M. Qashqadaryo havzasi vohalari agrolandshaftlarining cho'llanish jarayonini tadqiq qilish va xaritalashtirish / Dissertatsiya. Samarqand 2023 y. 78-110 b.
2. Abdullayev S.I., Nazarov M.G. Qashqadaryo havzasining antropogen landshaftlari va ularning geoeologik holati/ Monografiya. Qarshi -2020 y. 133 b.
3. Alibekov L.A. Arid mintaqalarda cho'llanish muammolari / O'quv-uslubiy majmua. Samarkand, 2013. 168 b.
4. Abbacov S.B. Qizilqum landshaftlari va ularning geoeologik jihatlari// Geografiya fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati T.: – 2007 y. 41 b.
5. Jumaboyev R., Matchanov M. Qurg'oqchil yillarda dehqonchilikni rejalashtirish kartalarini loyihalash va tuzish (Xorazm viloyati misolida). // "Geografik tadqiqotlar: innovatsion g'oyalar va rivojlanish istiqbollari" Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami T.: 2021y.150-153 b.
6. Rafikov V.A. Opustinivaniye – Tashkent: Sivash. 2016.– 204 s.
7. Xasanov P. A. Qashqadaryo viloyatida balandlik mintaqalanishi va geoeologik vaziyatni baholash // "Geografik tadqiqotlar: innovatsion g'oyalar va rivojlanish istiqbollari" Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami T.: 2021y.129-134 b.